

Sveučilište u Zadru
Odjel za psihologiju
Preddiplomski sveučilišni studij psihologije (jednopedmetni)

Ružica-Marija Vlajčić

**Navike pušenja kod srednjoškolaca, optimistična
pristranost i zadovoljstvo životom**

Završni rad

Zadar, 2017.

Sveučilište u Zadru
Odjel za psihologiju
Preddiplomski sveučilišni studij psihologije (jednopedmetni)

Navike pušenja kod srednjoškolaca, optimistična pristranost i
zadovoljstvo životom

Završni rad

Student/ica:
Ružica-Marija Vlajčić

Mentor/ica:
Doc.dr.sc. Marina Nekić

Zadar, 2017.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Ružica-Marija Vlačić**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Navike pušenja kod srednjoškolaca, optimistična pristranost i zadovoljstvo životom** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 1. siječnja 2017.

SADRŽAJ

Sažetak.....	1
Summary.....	2
1. UVOD.....	3
1.1. Pušenje cigareta.....	3
1.2. Neki modeli rizičnih zdravstvenih ponašanja.....	5
1.3. Optimistična pristranost.....	6
1.4. Zadovoljstvo životom.....	8
2. CILJ i PROBLEMI ISTRAŽIVANJA.....	10
3. METODOLOGIJA.....	10
3.1. Ispitanici.....	11
3.2. Mjerni instrumenti.....	11
3.3. Postupak.....	11
4. REZULTATI.....	13
5. RASPRAVA.....	22
6. ZAKLJUČAK.....	26
7. LITERATURA.....	27

Navike pušenja kod srednjoškolaca, optimistična pristranost i zadovoljstvo životom

Sažetak

Pušači obično postanu ovisnima prije nego što dosegnu dob od 18 godina, stoga jedan od najvažnijih koraka u reduciranju pušenja u cjelokupnoj populaciji mora biti taj da se razvije učinkovita strategija prevencije pušenja kod mladih. Cilj istraživanja je bio ispitati neke navike pušenja kod srednjoškolaca, te utvrditi kakav je odnos između pušenja i percipiranog zadovoljstva životom i optimistične pristranosti.

Uz upitnik osobnih podataka čija je svrha bila utvrđivanje dobi, spola, razreda srednje škole, (ne)pušenja i nekih procjena u vezi navika pušenja, ispitanici (N=156) su ispunjavali i Skalu zadovoljstva životom te Adaptiranu mjeru optimistične pristranosti.

Oko 41% srednjoškolaca se deklariralo kao pušačima, a najveći broj njih je počeo pušiti između 11 i 14 godine. Utvrđeno je da 61% maloljetnih pušača nije spriječeno u kupovini cigareta zbog svoje dobi, dok je 95,31% njih izjavilo kako puši do 20 cigareta dnevno. Pokušalo je prestati pušiti njih 51,56%. U pogledu duhanskog dima iz okoliša, 82,05% preferiraju zabranu pušenja u zatvorenim javnim mjestima. Nadalje, 56,41% roditelja adolescenata puši, a od onih roditelja koji puše njih 78,8% ne izlazi vani kada želi pušiti.

Rezultati ovog istraživanja pokazali su da je postojala značajna razlika u ukupnoj optimističnoj pristranosti između pušača i nepušača, na način da su pušači pokazali veći stupanj optimistične pristranosti kad je riječ o aspektu smrtnosti, ali ne i percepcije ovisnosti. Može se pretpostaviti da je optimistična pristranost važnija u kontekstu većih negativnih prijetnji po pojedinca kao što je smrt.

Povezanost između zadovoljstva životom i ovisnosti o pušenju nije utvrđena. Mogući razlog se može tražiti i u dinamici vršnjačkih grupa koje su važne u ovom razvojnom periodu. Dodatnom analizom se pokazalo da srednjoškolci koji puše cigarete imaju također i više prijatelja koji puše, dok nepušači imaju nešto više prijatelja koji ne puše.

Ključne riječi: srednjoškolci, zadovoljstvo životom, optimistična pristranost, ovisnost o pušenju

Smoking habits, optimistic bias and life satisfaction among high school students

Abstract

Smokers usually become addicted before they reach the age of 18, therefore one of the most important steps to reducing smoking in the whole population must be the development of an efficient strategy for preventing the smoking among the youth. The aim of this research was to examine some smoking habits among high school students, to determine the difference in optimistic bias among smokers and non-smokers and to examine the correlation between life satisfaction and smoking.

With the survey on personal information that, as a goal, had the assessment of age, gender, grade in high school, smoking addiction, and to test some habits of smoking, the participants (N=156) also filled out the Scale of life satisfaction and the Adapted measurement of the optimistic bias.

About 41% of high school students have declared themselves as smokers, and the largest number of them have started smoking between 11 and 14 years. It is shown that 61% of young smokers hasn't been stopped in buying cigarettes because of their age, while 95,31% said that they smoke up to 20 cigarettes daily. Approximately 51,56% smokers has tried to stop smoking. Most of them (82,05%) prefer smoking to be forbidden in closed public places. Furthermore, 56,41% parents smoke and 78,8% of them doesn't get out when they want to smoke at home.

The results of this research showed that smokers have a significantly greater optimistic bias on the items that refer to the aspect of death, while there was no difference between smokers and non-smokers on the perception of addiction. It can be assumed that optimistic bias is more important in the context of more negative threats for the individual.

The relationship between life satisfaction and smoking addiction was not found. Possible reason can be found in dynamic of peer groups that are important in this developmental period. Additional analysis has shown that high school smokers also have more friends who are smokers themselves, while non-smokers have quite more friends who do not smoke.

Key words: high school students, life satisfaction, optimistic bias, smoking addiction

1. UVOD

1.1. PUŠENJE CIGARETA

Konzumacija cigareta je jedini veliki uzrok globalne smrtnosti kojeg je moguće spriječiti. Pušenje je odgovorno za više od 6 milijuna smrti svake godine, uključujući više od 600 000 nepušača širom svijeta koji umiru zbog posljedica pasivnog pušenja (Racic, Tanovic, Joksimovic, Joksimovic i Ristic, 2015).

Ovisnost o cigaretama (kao i svaki druga vrsta ovisnosti) je bolest u kojoj je poremećena aktivnost moždanog sustava ugone, dovodeći do promjene obrasca ponašanja. Ovisnik sve podređuje dobavi i uzimanju sredstava ovisnosti, a to dovodi do obiteljskih i poslovnih sukoba te često uvodi ovisnika i u kriminalne radnje. Sva sredstva ovisnosti povećavaju koncentraciju dopamina u moždanom sustavu ugone. *Nucleus accumbens* i *ventralno tegmentalno područje* tj. VTA su primarna mjesta na kojima sredstva zlouporabe djeluju na procesiranje neuralnih signala koji se odnose na emocionalno pojačavanje; učinak je dvojak - ili produljuju djelovanje dopamina na *nucleus accumbens* ili pojačavaju aktivaciju neurona u VTA i *nucleus accumbens* (Gamulin, Marušić i Kovač, 2011).

Neki značajniji sastojci cigaretnog dima i njihovi učinci su - od plinova - amonijak, dušikovi oksidi, formaldehid, hidrazin (karcinogen), nitrozamini (karcinogen) ugljikov monoksid (smanjenje transporta kisika),vinil klorid (karcinogen), te od čestica - benzo(a)piren (karcinogen), fenol, indol, karbazol, krezol, metali (arsen, nikel: karcionogeni), naftilamin (karcinogen), policiklični aromatski ugljikovodici (karcinogeni), nikotin - gangliostimulator i gangliodepresor (Gamulin i sur., 2011; Racic i sur., 2015).

Nikotin, tvar po kojoj je duhan prepoznatljiv i koji je glavni uzrok ovisnosti o njemu, visoko je toksični alkaloid koji ima i gangliostimulativno i gangliodepresivno djelovanje. Većina njegovih brojnih učinaka posredovana je otpuštanjem katekolamina: porast frekvencije srca i podražljivosti miokarda (aritmije), povećanje snage i brzine kontrakcije miokarda, te potrošnje kisika, što prati i porast krvi kroz koronarne arterije. Periferna vazokonstrikcija s porastom ukupnog žilnog otpora, uz opisane učinke na srce, uzrokom je porasta krvnog tlaka. Pušenje je glavni čimbenik u razvoju ateroskleroze i posljedične koronarne bolesti srca, cerebrovaskularne bolesti, te trombangitisa. Nikotin povećava i

lučenje želučane kiseline, što pogoduje razvoju ulkusne bolesti (Gamulin i sur., 2011; Racic i sur., 2015).

Policiklični aromatski ugljikovodici glavni su karcinogeni u cigaretnom dimu. Uz karcionogene koji djeluju kao inicijatori uzrokujući oštećenje genoma, u dimu je prisutan i velik broj promotora tumorskog rasta koji potiču proliferaciju promijenjene stanice (Gamulin i sur., 2011).

Povezanost pušenja i raka pluća se može utvrditi u gotovo 90% bolesnika, no uzročna veza postoji i kod raka usne šupljine, grkljana i jednjaka (pri tome alkohol, koji pušači više konzumiraju nego nepušači djeluje sinergistički), te želudca, gušterače, bubrega i mokraćnog mjehura. U dimu prisutni iritansi i ciliotoksini povećavaju lučenje sluzi, te pogoduju smanjenju mukocilijarne i plućne funkcije. Osim toga, plućna popustljivost, protok zraka kroz dišne puteve (posebice male) i difuzijski kapacitet u pušača su sniženi (Gamulin i sur., 2011).

S obzirom na negativne posljedice koje pušenje može imati na zdravlje tim više je važno ispitati navike i korelate pušenja cigareta jer pušači obično postanu ovisnima prije nego što dosegnu dob od 18 godina. Stoga, jedan od najvažnijih koraka u reduciranju pušenja u cjelokupnoj populaciji mora biti taj da se razvije učinkovita strategija prevencije pušenja kod mladih (Racic i sur., 2015). Pri tomu je važno razmotriti i neke psihološke i socijalne faktore koji su vjerojatni da će doprinijeti započinjanju i stvaranju navike pušenja kod mladih.

Psihološki razlozi započinjanja konzumacije cigareta su između ostaloga i osjećaj ugone (npr. pušimo zbog užitka ili da se opustimo) također da reguliramo emocije kao što su tuga, ljutnja i srdžba. Posljedično, pušenje može postati jedna nesvjesna navika i automatizam koji regulira naša pozitivna i/ili negativna emocionalna stanja. Nažalost, činjenica je također da mnogi pušači neposrednim simptomima pušenja kao što su kašalj, hipoksija i smanjenje psihofizičke sposobnosti, ne pridaju puno pažnje i značaja. Jednostavno su naviknuti na njih, te poriču potencijalne negativne ishode konzumacije cigareta, što opet smanjuje zapravo šansu da će biti motivirani angažirati se u ponašanja koja bi bila zdravstveno zaštitna (Blažić-Čop i Đorđević, 2000).

1.2. NEKI MODELI RIZIČNIH ZDRASTVENIH PONAŠANJA

Modeli kao što su teorija planiranog ponašanja ili model uvjerenja kad je riječ o zdravlju su se pokazali validnima kad je riječ o onim oblicima ponašanja koja su zapravo namjerna, cilju usmjerena pa i logična. Odluka osobe da se uključi u određeno ponašanje posljedica je racionalnog procesiranja koje uključuje između ostaloga i vrednovanje potencijalnih posljedica ponašanja (Kalebić Maglica, 2010).

Jedan od modela koji uzima u obzir ne samo promišljeno, cilju usmjereno ponašanje, nego i ona ponašanja koja su manje promišljena i ne tako racionalna je model prototipova/spremnosti na rizična ponašanja. Za većinu adolescenata je zamjetno da se u velikom broju novih situacija uključuju u određena rizična ponašanja te pritom puno ne razmišljaju. To nije korespondentno prethodnim modelima koji pretpostavljaju da je namjera jedini antecedent ponašanja. Primjerice u situaciji izlaska s društvom, gdje grupa vršnjaka s kojima adolescent izlazi, započinje pušiti, adolescent će vjerojatno, ako započne pušiti, tako reagirati bez da je mnogo razmišljao ili planirao takvo ponašanje. Model i pretpostavlja zapravo da su takva ponašanja voljna, ali često nenamjerna i neracionalna. Nadalje, činjenica jest da su najčešći razlog angažiranja u zdravstveno rizična ponašanja kod adolescenta zapravo društveni događaji (zabave, izlasci s društvom i sl.), dok se rijetko upuštaju u takve aktivnosti kada su sami (Kalebić Maglica, 2010).

Postoje i interindividualne razlike kad je riječ o započinjanju zdravstveno rizičnog ponašanja, pa onda i pušenja cigareta. Naime, neki adolescenti imaju veću, a neki manju sklonost socijalnim usporedbama, a što je ona veća, to je također i veći utjecaj prototipova na njihovo ponašanje. Još jedan centralni element modela jest otvorenost prema rizičnom ponašanju koje se može objasniti i kao generalna otvorenost prema rizičnim ponašanjima, odnosno kao nedostatak razmišljanja o riziku i mogućim posljedicama angažiranja u takvim oblicima ponašnja (Kalebić Maglica, 2010). Nadalje, po nekim autora veća je vjerojatnost da će se osoba angažirati u ovisnost pušenja, ako je općenitoj otvorenosti i spremnosti na rizično ponašanje dodan i utjecaj socijalnih protipova (Spijkerman i sur., 2005).

Model također sugerira da su adolescenti često ambivalentni prema rizičnim ponašanjima; ona su za njih uzbudljiva i privlačna, ali pak s druge strane zbog potencijalnih štetnih posljedica i odbojna (Spijkerman, van den Eijnden i sur., 2005; Kalebić Maglica, 2010).

1.2.OPTIMISTIČNA PRISTRANOST

Potrebno je razlikovati konceptualno različite konstrukte: dispozicijski optimizam i optimističnu pristranost koja se još u literaturi spominje pod nazivom „*nerealistični optimizam*“. Pod dispozicijskim oblikom optimizma općenito se misli na očekivanje pozitivnih ishoda u budućnosti koje pak utječe na održavanje aktivnosti usmjerenih prema postizanju željenih ciljeva te na adaptivnije suočavanje sa stresnim situacijama i preprekama. Ovaj oblik optimizma facilitira osjećaj nade, odnosno ako očekujemo pozitivne ishode, pretežno smo takva osoba, dakle to je značajka ličnosti. Također, bitno je naglasiti da su pesimizam i optimizam dvije značajke ličnosti, dakle nisu dva kraja jedne dimenzije teškoća (Renner, Knoll i Schwarzer, 2000; Arnett, 2000).

Optimističnu pristranost neki autori definiraju kao svojevrsnu kognitivnu pogrešku koja inducira osjećaj neranjivost u procesu donošenja odluka kod pojedinca, prvenstveno u onom dijelu gdje se razmatraju negativni i štetni ishodi u budućnosti, ako bi se uključili u određeno npr. zdravstveno rizično ponašanje. Međutim, ključna je zapravo usporedba s drugima. Osoba percipira da bi, ako bi se uključila u takvu rizičnu aktivnost (kao što je pušenje), imala veću šansu da u budućnosti doživi više pozitivnih, a manje negativnih ishoda u odnosu na druge. To može zapravo imati izrazito štetne posljedice po pojedinca i njegovu dobrobit, jer će precijeniti pozitivne, a podcijeniti negativne štetne posljedice, te stoga neće biti niti motiviran da se angažira u određena zaštitna ponašanja (npr. da uopće ne puši). U suštini, to je vjerovanje pojedinca da će se njemu dešavati bolje stvari u životu u odnosu na druge ljude, međutim takva vjerovanja nemaju realnu osnovu. U umjerenoj dimenziji on je široko rasprostranjen među ljudima. Svi donekle imaju sklonost vjerovanju kako će oni baš biti uspješniji, sretniji i slično (Masiero, Lucchiari i Pravettoni, 2015; Weinstein, 1999).

U istraživanju Tannera i Carlsona (2009) kada se ispitanike tražilo da procijene koliko će biti savjesni u budućnosti (npr. u kojoj mjeri će za 10 godina i dalje biti posvećeni tjelesnoj vježbi ili štediti novac za mirovinu) ljudi daju gotovo identične odgovore onima kao kad ih se puta da procijene kako bi to sve izgledalo u idealnom svijetu, što pokazuje da su ljudi prilično nerealni ustvari. Negativne strane optimistične pristranosti su te da ljudi podcjenjuju također i trud potreban za ulaganje u zadatke što često vodi neuspjehu ili da ignoriraju upozorenja na zdravstveno štetnim proizvodima. S druge strane, pozitivnih strana ove

pristranosti je generalno malo, ali jedna u okviru specifičnih situacija se ističe, a to je da optimistična pristranost pomaže ljudima da krenu dalje u iznimno teškim trenucima.

Nadalje, neka istraživanja pokazuju da je optimistična pristranost ipak nešto snažnije izražena kod adolescenata nego odraslih osoba (Arnett, 2000; Cohn, Macfarlane, Yanez i Imai, 1995). To brojni autori dovode u vezu s fenomenom osobne bajke i s njim povezanim osjećajem neranjivosti, koji spominje još Elkind u svojoj teoriji adolescentskog egocentrizma (1985, prema Lapsley, Aalsma i Halpern-Felsher, 2005). Naime, po teoriji se pretpostavlja da se kod adolescenta, ulaskom u stadij formalnih operacija, pojavljuje diferencijacijska pogreška, u sklopu koje se javlja i prethodno spomenuti fenomen osobne bajke. Zbog javljanja navedenog fenomena, adolescent ne razlučuje dovoljno dobro između univerzalnih pojava i jedinstvenih. On pak smatra da ono što on proživljava je jedinstveno i neponovljivo, te ga stoga druge osobe ne mogu ni razumjeti. S druge strane, više kognitivno orijentirani psiholozi smatraju da optimistična pristranost inducira osjećaj neranjivosti u procesu donošenja odluke, pogotovo u dijelu gdje razmatramo štetne posljedice koje rizično ponašanje ima po pojedinca (Arnett, 2000).

1.4. ZADOVOLJSTVO ŽIVOTOM

Zadovoljstvo životom se definira kao evaluacija cjelokupnog života i čini kognitivnu komponentu subjektivne dobrobiti, koja se još sastoji od čuvstvenog aspekta sastavljenog od nezavisnih pozitivnih i negativnih čuvstvenih komponenti (Lacković- Grgin i Čubela-Adorić, 2006; Penezić, 2006).

Također, može se zaključiti da je prisutan relativno manji broj istraživanja zadovoljstva životom djece i adolescenata u odnosu na odraslu dob. Općenito, većina adolescenata izvještava o pozitivnom globalnom zadovoljstvu životom (Huebner, Valois, Paxton i Drane, 2005; Penezić, 2006; Raboteg-Šarić i sur., 2009).

Kad je riječ o temporalnom zadovoljstvu životom u istraživanju Penezića (2006) mlađe osobe su bile zadovoljnije prošlim životom u odnosu na odrasle srednje životne dobi. Vjerojatno se to da objasniti sa nepostojanjem brige oko vođenja obitelji i financijskom sigurnošću koju su uživali kao članovi obitelji u kojima su roditelji/staratelji bili zaduženi za osiguravanje prihoda i financijsku sigurnost. Nalaz da je očekivano zadovoljstvo životom najveće u adolescenciji možda je moguće objasniti činjenicom da je pred njima još velik dio života i oni očekuju da će im nadolazeća životna razdoblja donijeti zadovoljstvo. I prošlo i sadašnje ispitano samopoštovanje se razlikovalo među različitim dobnim skupinama.

Najniže temporalno samopoštovanje i to ono prošlo je zamjetno kod osoba mlađe adolescentne dobi. Ovo se može pokušati objasniti nekim razvojnim promjenama koje zahvaćaju osobe mlađe adolescentne dobi. U ovoj se dobi javlja i kriza oblikovanja identiteta, pa je moguće da se osobe u tom periodu nalaze u stalnom preispitivanju i traženju osobnog identiteta, a što se onda reflektira i na doživljaj sadašnjega samopoštovanja.

Zadovoljstvo životom je pozitivno povezano sa samopoštovanjem, osjećajem kontrole, optimizmom i ekstraverzijom i sa različitim interpersonalnim varijablama kao što su kvaliteta odnosa sa roditeljima i sa drugim osobama koje osiguravaju emocionalnu podršku, kao što su prijatelji (Ben-Zur, 2003).

Raboteg-Šarić, Brajša-Žganec i Šakić (2009) su nastojali ispitati određene determinante i korelate zadovoljstva životom. Pretpostavljene varijable u njihovom modelu su objasnile 22,2% varijance zadovoljstva životom. Samopoštovanje je bila varijabla koja je najviše doprinijela varijanci zadovoljstva životom. Neki drugi značajni korelati adolescentskog zadovoljstva životom su bili visoko zadovoljstvo sa obiteljskim ekonomskim statusom te topli, podržavajući odnosi sa roditeljima. Odnos sa bliskim prijateljem utječe na zadovoljstvo životom adolescenta direktno te indirektno kroz efekte na njihovo samopoštovanje. Generalno, većina adolescenata u istraživanju je izvještavala o pozitivnom globalnom zadovoljstvu životom, što je u skladu s rezultatima dobivenim u drugim zemljama (Funk, Huebner i Valois, 2006 ; Huebner i sur., 2005).

Percepcija adolescenata u vezi s obiteljskim ekonomskim statusom imala je umjeren pozitivan odnos sa zadovoljstvom životom. Status zaposlenosti roditelja je bio povezan sa zadovoljstvom životom adolescenata, ali ovaj odnos nije bio značajan kada se kontrolirala percepcija ekonomskog statusa obitelji. Ovo implicira da subjektivni indikatori ekonomskog statusa vrlo vjerojatno više utječu na adolescentske procjene zadovoljstva životom, nego što to čine objektivni indikatori. Utvrđen je i značajan efekt interakcije između globalnog samopoštovanja i obiteljskog ekonomskog statusa, na način da je veće globalno samopoštovanje reduciralo efekte niskog ekonomskog statusa na zadovoljstvo životom. Rezultati predlažu da bi efekti kontekstualnih stresora kao što su financijske poteškoće, (a koji utječu na zadovoljstvo životom) mogli biti moderirani sa psihološkim i socijalnim resursima adolescenta. Samopoštovanje i bliska prijateljska podrška funkcioniraju kao zaštitni faktori od negativnog utjecaja ekonomskog stresa na zadovoljstvo životom adolescenta (Raboteg-Šarić i sur., 2009).

Nadalje, s obzirom da su zadovoljstvo životom i samopoštovanje visoko povezani (Penezić, 2006; Raboteg-Šarić, 2009), a nisko samopoštovanje je jedan od najznačajnijih prediktora pušenja cigareta kod adolescenata (Khosravi, Mohammadpoorasl, Naieni, Mahmoodi, Pouyan i AliMansournia, 2016; Saari, Kentala i Mattila, 2015) ovim istraživanjem se željelo ispitati da li postoji povezanost između zadovoljstva životom i pušenja.

Istraživanjima je utvrđeno da postoji značajna negativna povezanost u percipiranom globalnom zadovoljstvu životom i ovisnosti o cigaretama u adolescenciji (Piper, Kenford, Fiore i Baker, 2013; Zullig, Valois, Huebner, Oeltmann i Drane, 2001). Pregledom literature zamjetan je mali broj istraživanja prethodno spomenutog odnosa, dapače i ona koja su provedena više su usmjerena na ovisnost o alkoholu (Newcomb, Bentler i Collins, 1986, prema Zullig i sur., 2001). U kroskulturalnom istraživanju Granta, Wardlea i Steptoea (2009) 17 246 studenata je ispitano te je utvrđena umjerena pozitivna povezanost između zadovoljstva životom i nepušenja. Piper i sur. (2013) predlažu da gledajući dugoročno, pojedinci će biti sretniji i više zadovoljni sa svojim životima, ako prestanu pušiti u odnosu na one koji nastavljaju s tom navikom.

Cilj istraživanja je ispitati neke navike pušenja kod srednjoškolaca, te utvrditi kakav je odnos između pušenja i percipiranog zadovoljstva životom i optimistične pristranosti.

2. PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

2.1. PROBLEMI:

1. Ispitati neke navike pušenja kod srednjoškolaca.
2. Ispitati postoje li razlike u optimističnoj pristranosti između pušača i nepušača.
3. Ispitati postoji li povezanost u zadovoljstvu životom između pušača i nepušača.

2.2. HIPOTEZE:

1. U skladu s podacima Svjetskog istraživanja o uporabi duhana u mladima (2016), za pretpostaviti je da će se pušačima deklarirati manji broj srednjoškolaca u odnosu na nepušače. Više od polovica njih neće biti spriječena u kupovini cigareta zbog svoje dobi, dok će većina pušača pokušati prestati pušiti barem jedanput. Nadalje, od ukupnog broja srednjoškolaca oko polovice njih će se izjasniti da im jedan ili više roditelja puši, a da od onih roditelja koji puše većina neće izlaziti van kad puši kod kuće. Većina srednjoškolaca će preferirati zabranu pušenja u zatvorenim javnim mjestima.

2. S obzirom na rezultate ranijih istraživanja, za pretpostaviti je da će pušači pokazati veći stupanj optimistične pristranosti u odnosu na nepušače.

3. Temeljem ranijih istraživanja u kojima se ispitivao odnos zadovoljstva životom i ovisnosti o pušenju, pretpostavlja se da će postojati negativna povezanost između zadovoljstva životom i pušenja.

3. METODA

3.1. ISPITANICI

Ispitivanje je provedeno na nekoliko srednjih škola na području RH na prigodnom uzorku od 156 ispitanika, od čega je bilo 90 sudionika ženskog spola (57.69 %) i 66 sudionika muškog spola (42.31%). Ukupni raspon godina ispitanika u ovom istraživanju bio je od 14 do 18 godina, dok je prosječna dob ispitanika u cijelom uzorku iznosila 16.54 godina ($M=16.54$, $SD=0.93$), odnosno mladići su u prosjeku imale 16.74 godina ($M=16.74$, $SD=0.88$), a djevojke 16.58 godina ($M=16.58$, $SD=0.90$).

Sudionici istraživanja su bili učenici prvih ($N=22$), drugih ($N=16$), trećih ($N=104$) i četvrtih ($N=14$) razreda srednjih škola.

U ukupnom uzorku, da su pušači se izjasnilo njih $N=64$ (41.03%) od čega je $N=29$ (45.31%) ženskih sudionika, dok je nepušača bilo $N=92$ (58.97%) od čega $N=61$ (66.30%) ženskih sudionika. Pri tome, treba naglasiti, da se njih $N=16$ deklariralo kao nepušači, ali su ujedno odgovarali na neka pitanja namijenjena pušačima (npr. „*Kako ih kupujete ako ste maloljetni*“ ili „*U kojim situacijama popušite više cigareta nego što uobičajeno za Vas?*“) te stoga nisu uključeni u daljnju statističku analizu.

3.2. MJERNI INSTRUMENTI

U provedenom istraživanju korišteni su: Adaptirana mjera optimistične pristranosti, Skala zadovoljstva životom i Polustrukturirani upitnik osobnih podataka.

3.2.1 Adaptirana mjera optimistične pristranosti (Arnett, 2000; Masiero, Lucchiaro i Pravettoni, 2015)

U istraživanju Arnetta (2000) kao mjera optimistične pristranosti ispitanika adolescentske dobi i odrasle dobi, korišten je kratki upitnik od 4 čestice kojim se nastojala ispitati percepcija ispitanika o rizičnom ponašanju – pušenju - i ishodima istoga. Svrha istraživanja navedenog autora je bila utvrditi stupanj optimistične pristranosti koji je prisutan kod osobe u vezi s rizičnim ponašanjem pušenja cigareta. Kako je skala korištena na američkim, a poslije i na talijanskim uzorcima srednjoškolaca (Arnett, 2000; Masiero i sur.,

2015), za potrebe ovog istraživanja čestice su adaptirane odnosno prevedene na hrvatski jezik.

Masiero i sur. (2015) su utvrdili pojavnu valjanost čestica, na način da su pitali 20 sudionika (sve pušači) da procjene jesu li pitanja jasna, razumljiva i u logičkom poretku. Kako bi dalje validirali instrument, prikupili su podatke od 60 studenata Sveučilišta u Milanu (20 pušača, 20 bivših pušača i 20 nepušača) u pilot-fazi istraživanja. Pouzdanost je provjerena test-retest metodom, tako da se tražilo od sudionika da odgovore na iste tvrdnje 3 mjeseca nakon prvog testiranja, te su utvrdili prosječnu test-retest korelaciju (Spearmanov Rho) od 0,88 (raspon od 0,82-0,96).

U ovom istraživanju koeficijent pouzdanosti tipa Cronbach alpha iznosi je .84, što ukazuje na umjereno do visoku pouzdanost upitnika.

Optimistična pristranost se sastoji u osnovi od vjerovanja osobe da je mogući rizik izvođenja određenog ponašanja (u ovom slučaju konzumiranje cigareta) niži za nju samu, nego za druge. S tim u vezi, dvije čestice su uključene kako bi se ispitao percipirani rizik smrti od pušenja, dok se pak drugim dvjema nastojalo ispitati percipirani rizik razvijanja ovisnosti o pušenju. Po jedna čestica iz svake skupine je bila usmjerena na procjenu osobe o percipiranom riziku za nju samu (*npr. Mogao bih pušiti par godina i zatim prestati ako bih to htio/htjela*), dok je druga čestica bila usmjerena na procjenu ispitanika o percipiranom riziku za druge osobe (*npr. Većina osoba koji puše čitav život u konačnici umru od bolesti uzrokovane pušenjem*).

Ispitanici odgovaraju zaokruživanjem odgovarajućeg broja na skali od pet stupnjeva, a rezultat se formira na način da se svaka pojedina tvrdnja (od njih četiri) zasebno boduje, odnosno formira se prosječan rezultat na pojedinoj tvrdnji za pušače i nepušače.

3.2.2 Skala zadovoljstva životom (Penezić, 1996)

Skala zadovoljstva životom se sastoji od 20 čestica. Sa prvih 17 čestica se ispituje globalno zadovoljstvo (*npr. „Uživam živjeti“*), a zadnjima trima česticama se ispituje situacijsko zadovoljstvo.

Prethodnim istraživanjima je utvrđena jednofaktorska struktura skale, te visoka pouzdanost (utvrđen je unud .93). Utvrđena je visoka povezanost skale sa optimizmom i samopoštovanje, te između ostaloga i negativna povezanost sa usamljenosti, pesimizmom i samoćom (Penezić, 1996).

U ovom istraživanju koeficijent pouzdanosti tipa Cronach alpha iznosi .91 što potvrđuje visoku pouzdanost navedene skale.

Na skali se zaokružuje jedan broj od pet stupnjeva. Ukupan rezultat na skali jest linearna kombinacija procjena. Pri sumiranju procjena za dvije čestice je potrebno obrnuto bodovanje. Raspon rezultata na skali je od 20 do 100, a viši rezultat jest indikacija i većeg zadovoljstva životom (Penezić, 1996).

3.2.3 Polustrukturirani upitnik osobnih podataka

Sastojao se od pitanja kojima su prikupljeni sociodemografski podaci o spolu, dobi i razredu srednje škole. Zatim su prikupljeni podaci tj. subjektivne procjene ispitanika o slici pušenja koja je prezentirana u medijima (Tvrdnju: „*Smatram da se pušenje u medijima prikazuje kao..*“ sudionici su trebali nadopuniti sa pozitivno, neutralno ili negativno).

Od onih ispitanika koji su se izjasnili kao pušači, nadalje, tražilo se da navedu u pitanjima otvorenog tipa u kojoj su dobi prvi puta zapalili cigaretu, koji je bio razlog započinjanja pušenja, a potom i koliko dnevno puše cigareta te u kojima situacijama puše više od uobičajenog. Zatim, jesu li do sada pokušali prestati pušiti, kako uopće kupuju cigarete oni koji su maloljetni te (pitanjem zatvorenog tipa sa ponuđenim odgovorima da ili ne) da li njihovi roditelji znaju da puše cigarete.

Neovisno o tome da li su se izjasnili kao pušači, odnosno nepušači, od ispitanika se tražilo da na pitanja zatvorenog tipa koja su se odnosila na ovisnost o pušenju kod bliskih im osoba daju odgovor „da“ ili „ne“. Pitanja su između ostaloga nastojala ispitati ovisnost o pušenju kod roditelja, nastavnika, te najboljeg prijatelja/ice . (Tvrdnje: „*Da li Vaš roditelj/i puše?*“, „*Ako da, da li Vaš roditelj/i izađu vani kad žele pušiti?*“, „*Da li netko od Vaših nastavnika puši?*“, „*Ako da, da li vidite Vaše nastavnike da puše ispred škole?*“ te „*Da li Vaš najbolji prijatelj/ica puši?*“).

3.3. POSTUPAK ISPITIVANJA

Postupak ispitivanja je bio takav da se ono provodilo grupno (cijeli razredi neke od srednjih škola). Traženo je prethodno odobrenje ravnatelja škole za sudjelovanje maloljetnih u istraživanju. Ispitivanje se provodilo u srednjim školama (Đakovu i Osijeku) tijekom prosinca 2016. i siječnja 2017. godine. U uputi je naglašeno da je ispitivanje anonimno te da

će se podaci koristiti isključivo za potrebe završnog rada i zamoljeni su za iskrenost tijekom odgovaranja na pitanja.

Bilo je par primjedbi u vezi dužine upitnika. Svi su sudionici, osim dvojice mladića popunili upitnik.

4. REZULTATI

4.1. Neke navike pušenja kod srednjoškolaca i njima bliskih osoba

U svrhu odgovora na prvi problem donose se podaci o relevantnim varijablama pušenja kod srednjoškolaca i njima bliskih osoba tj. nastavnika, roditelja i prijatelja, te mišljenje svih ispitanih srednjoškolaca o pušenju na zatvorenim javnim mjestima (Tablica 1 i Tablica 2).

Tablica 1

Prikaz dobi započinjanja pušenja kod adolescenata, te učestalosti i razloga održavanja te navike. (N=64)

Varijabla	Vrijednost	N Ukupn o	% Ukupn o	N Mladi ći	% Mladi ći	N Djevojk e	% Djevojk e
<i>U kojoj dobi ste prvi put zapalili cigaretu?</i>	6-10	5	7.81	3	8.57	2	6.90
	11-14	31	48.44	13	37.14	18	62.07
	15-18	28	43.75	19	54.29	9	31.03
	Zabava, izlasci	6	9.38	6	100	0	0

<i>Koji je bio razlog započinjanja pušenja?</i>							
	Društvo	19	29.69	12	63.16	7	36.84
	Oblik emocionalne samoregulacije	10	15.63	5	50	5	50
	Ne znam, nema razloga	7	10.94	7	100	0	0
	Znatiželja, radoznalost	22	34.38	5	22.73	17	77.27
<i>Koliko dnevno popušite cigareta?</i>	1-5	25	39.06	10	40	15	60
	5-10	13	20.31	7	53.85	6	46.15
	11-20	23	35.94	16	69.57	7	30,43
	Ovisi, koliko imam	3	4.69	2	66.67	1	33.33

<i>Kako ih kupujete, ako ste maloljetni?</i>	Ne pitaju za osobnu iskaznicu/dob	22	46.81	12	54.54	10	45.46
	Ne obraćaju pažnju	7	14.89	5	71.43	2	28.57
	Izgledam starije	5	7.81	2	40	3	60
	Ne kupujem ih, „ufektam“	13	27.66	8	61.54	5	38.46
<i>U kojim situacijama popušite više cigareta nego što je uobičajeno za Vas?</i>	U izlasku s društvom, na zabavama	26	40.62	15	57.69	11	42.31
	Kad pijem alkohol ili kavu	9	14.06	7	77.78	2	22.22
	Nervoza, ljutnja, dosada, briga, stres	24	37.51	10	41.67	14	58.33
	Uvijek isto	5	7.81	3	60	2	40
	Da	33	51.56	15	45.45	18	54.54

<i>Jeste do sada pokušali prestati pušiti?</i>	Ne	31	48.44	20	64.52	11	35.48
<i>Ako da, koliko ste puta pokušali?</i>	0	6	18.18	3	50	3	50
	1-2	16	48.48	9	56.25	7	43.75
	3-4	7	21.21	3	42.86	4	57.14
	>5-6	4	12.12	1	25	3	75

Na hrvatskom uzorku srednjoškolaca u sklopu Svjetskoga istraživanja o uporabi duhana u mladima iz 2016. godine (eng. *Global Youth Tobacco Survey, dalje u tekstu: GYTS*) njih 14.6% se deklariralo kao pušači, od čega je nešto veći broj mladića pušača (15.1 %) nego kod djevojaka (14.1 %). U ovom istraživanju njih 41.03% se deklariralo kao pušači, od čega je 45.31% ženskih, a 54.69% muških pušača.

Po dobivenim podacima istraživanja, najveći broj srednjoškolaca je počeo pušiti između 11 i 14 godine (njih 48.44 posto). U toj dobnoj skupini je nešto više djevojaka počelo pušiti u odnosu na mladiće, dok je više mladića u odnosu na djevojke počelo pušiti u dobnom rasponu od 15-18 godine (ukupno 43.75% pušača u toj dobi). U istraživanju GYTS (2016) do 13 godina prvi puta je pušilo cigarete 32.1 % učenika, dok je u dobi od četrnaest i više godina 31.3% izjavio da je prvi puta pušio.

Istraživanjem GYTS (2016) utvrđeno je da 56.9% maloljetnih pušača nije spriječeno u kupovini cigareta zbog svoje dobi (na tisku ili u trgovini). U ovom istraživanju 61% maloljetnika je reklo da ih prodavači ne pitaju za osobnu iskaznicu, kao niti da obraćaju

pažnju na njihovu dob. Nadalje, u istraživanju GYTS (2016) 26.7% pušača dobiva cigarete od nekog drugoga, u ovom istraživanju njih 27.66%.

Nadalje, 20,6 % učenika izjavilo je da je pušilo manje od 20 cigareta na dan. U ovom istraživanju od ukupnog broj srednjoškolaca, njih 39,10% je pušilo do 20 cigareta dnevno.

Od pušača u istraživanju GYTS (2016) njih 59.4 % je pokušalo prestati pušiti, dok je u ovom istraživanju to pokušalo njih 51.56%, s tim da je najveći postotak (48.48%) pokušao jednom ili dva puta prestati pušiti.

Dodatnom analizom se nastojalo utvrditi najučestalije navođene razloge započinjanja pušenja te u kojim situacijama najviše konzumiraju cigarete. Razlog započinjanja pušenja kod većine je znatiželja i radoznalost (34.38%), društvo (29.69%), te nešto manji broj pušača počinje s navikom zbog emocionalne samoregulacije (15.63%). Ispitanici puše, više nego što to uobičajeno čine, u izlasku s društvom i na zabavama (40.62%), a nešto manji broj kada su nervozni, ljuti, u brizi, dosadi ili stresu (37.51%), dakle opet se pušenje koristi kao oblik emocionalne samoregulacije.

Tablica 2

Socijalni faktori pušenja kod adolescenata vezani za roditelje, nastavnike, prijatelje te stav o zabrani pušenja u zatvorenim javnim mjestima. (N=156)

Varijabla	Vrijednos t	N	%	N	%	N	%
		Ukupun o	Ukupun o	Mladić i	Mladić i	Djevojk e	Djevojk e
<i>*Da li Vaši roditelji znaju da pušite?</i>	Da	43	67.19	25	58.14	18	41.86
	Ne	21	32.81	10	47.62	11	52.38
<i>Da li Vaši roditelj/i puše?</i>	Da	88	56.41	37	42.05	51	57.95
	Ne	68	43.59	29	42.65	39	57.35
<i>Ako da, je li Vaš roditelj/i izađu vani kad žele pušiti?</i>	Da	33	21.15	7	21.21	26	78.89
	Ne	123	78.85	59	47.97	64	52.03
<i>Da li netko od Vaših nastavnika puši?</i>	Da	153	98.07	65	42.48	88	57.52
	Ne	3	1.93	1	33.33	2	66.67
<i>Ako da, je li vidite</i>	Da	110	70.51	42	38.18	68	61.82

<i>Vaše nastavnike da puše ispred škole?</i>							
	Ne	46	29.49	24	52.17	22	47.83
<i>Da li Vaš najbolji/a prijatelj/ica puši?</i>	Da	96	61.54	49	51.04	47	48.96
	Ne	60	38.46	17	28.33	43	71.67
<i>Da li podržavate zabranu pušenja cigareta na zatvorenim javnim mjestima?</i>	Da	128	82.05	49	38.28	79	61.72
	Ne	28	17.95	17	60.72	11	39.28

**samo pušači odgovarali na pitanje*

Prema podacima GYTS (2016) 53.9% roditelja adolescenata puše, a od onih roditelja koji puše njih 60.9% ne izlazi vani kada želi zapaliti cigaretu, nego ostaje u zatvorenom prostoru. U ovom istraživanju 56.41% roditelja puši, dok njih 78.8% ne izlazi vani kada puši kod kuće. Također, u ovom istraživanju dobiveno je da 67.18% roditelja (bar po mišljenju samih adolescenata) zna da njihovo dijete puši cigarete. U pogledu duhanskog dima iz okoliša, u istraživanju GYTS (2016) njih 82.8% preferira zabranu pušenja u zatvorenim javnim mjestima, dok u ovom istraživanju to isto podržava 82.05%.

Dodatnom analizom se htjelo vidjeti koliki postotak nastavnika i prijatelja srednjoškolaca puši cigarete. Njih 98.07% je navelo da barem jedan nastavnik puši cigarete,

a 70.5% viđa učitelje kako puše ispred škole, dok njih 61.54% ima najboljeg prijatelja/icu koji puše.

Nadalje prije analize drugog i trećeg problema, provjerena je normalnost distribucije rezultata. Rezultati na skalama korištenima u ovom istraživanju ukazuju na asimetričnost distribucije, tj. distribucija rezultata na Skali zadovoljstva životom pokazuju negativnu asimetriju (*Kolmogorov-Smirnovljev test: $d=0.15$, $p<.01$; indeks asimetričnosti: -1.03*), dok distribucija rezultata na Skali optimistične pristranosti pokazuje nešto blažu negativnu asimetriju (*Kolmogorov-Smirnovljev test: $d=0.13$, $p<.05$; indeks asimetričnost: $-0,72$*). Negativna asimetričnost distribucija ukazuje na to da su rezultati pomaknuti prema višim vrijednostima, odnosno pomaknuti su prema većem stupnju optimistične pristranosti i prema višoj razini zadovoljstva životom. S obzirom na to da se distribucije rezultata razlikuju od normalne u daljnjoj su obradi korišteni neparametrijski statistički postupci, i to od deskriptivnih parametara medijan i poluinterkvartilno raspršenje te za ispitivanje razlika Mann Whitney U test.

Tablica 3 Prikaz deskriptivnih parametara, medijana (C) i poluinterkvartilnog raspršenja (Q) na Skali zadovoljstva životom i skali optimistične pristranosti. (N=156)

Skala	C	Q
Optimistična pristranost		
Tvrdnja1	3.00	2.00
Tvrdnja2	3.00	1.00
Tvrdnja3	4.00	1.00
Tvrdnja4	3.00	2.00
Zadovoljstvo životom	78.00	13.00

4.2. Stupanj optimistične pristranosti kod pušača i nepušača.

Drugi problem provedenog istraživanja bio je provjeriti postoji li razlika u optimističnoj pristranosti srednjoškolaca s obzirom na (ne)pušenje cigareta.

Tablica 4 Prikaz rezultata Mann Whitney U testa, računatog u svrhu ispitivanja postojanja razlike u optimističnoj pristranosti u aspektu smrtnosti i percepcije ovisnosti kod pušača i nepušača. (N=156)

Optimistična pristranost	sume rangova		U	z	p
	nepušači	pušači			
Aspekt smrtnosti: <i>Tvrdnja 1</i>		4360.00	2280.00	2.39	.02*

	7886.00				
<i>Tvrđnja 2</i>		5599.00	2369.00	-2.07	.03*
	6647.00				
Aspekt ovisnosti:					
<i>Tvrđnja 3</i>	7455.00	4791.00	2711.00	0.84	.40
<i>Tvrđnja 4</i>	7108.00	5138.00	2830.00	-0.41	.68

* $p < .05$

Iz Tablice 4. je vidljivo da postoji statistički značajna razlika između pušača i nepušača u dijelu tvrdnji koje su se odnosile na aspekt smrtnosti, na način da su pušači pokazali veći stupanj optimistične pristranosti u odnosu na nepušače. Nije utvrđena statistički značajna razlika između pušača i nepušača u dijelu tvrdnji koje su se odnosile na aspekt percepcije ovisnosti.

4.3. Zadovoljstvo životom kod pušača i nepušača.

Treći problem istraživanja bio je utvrditi postoji li povezanost između pušenja i zadovoljstva životom.

Tablica 5 Prikaz rezultata Kendall *Tau* koeficijenta korelacije, računatog u svrhu ispitivanja povezanosti između zadovoljstva životom i (ne)pušenja cigareta. (N=156)

	1.	2.
1. Zadovoljstvo životom	-	-.08
2. Ovisnost o pušenju		-

Kao što je vidljivo iz Tablice 5. nije dobivena statistički značajna povezanost zadovoljstva životom i pušenja kod srednjoškolaca.

5. RASPRAVA

U ovom istraživanju cilj je bio ispitati neke navike pušenja kod srednjoškolaca, utvrditi razlike u optimističnoj pristranosti kod pušača i nepušača, te ispitati povezanost zadovoljstva životom i pušenja.

Prvi problem istraživanja bio je ispitati neke navike pušenja kod srednjoškolaca. Usporedbom dobivenih rezultata istraživanja s onima GYTS-a (2016) dobiven je znatno veći broj onih koji se deklariraju kao pušači (njih oko 41%), nešto veći broj pušača u ovom istraživanju je počeo pušiti između 11 i 14 godine, dok je u istraživanju GYTS-a (2016) najveću broj počeo pušiti do 13. godine.

Istraživanjem GYTS (2016) utvrđeno je da 56.9% maloljetnih pušača nije spriječeno u kupovini cigareta zbog svoje dobi (na tisku ili u trgovini). U ovom istraživanju 61% maloljetnika je reklo da ih prodavači ne pitaju za osobnu iskaznicu, kao niti da obraćaju pažnju na njihovu dob.

Nadalje, 20,6 % učenika u istraživanju GYTS-a (2016) je izjavilo kako pušilo manje od 20 cigareta na dan. U ovom istraživanju od ukupnog broja srednjoškolaca, njih 39.10% je pušilo do 20 cigareta dnevno što je znatno veći broj pušača. Od pušača u istraživanju GYTS (2016) njih 59.4 % je pokušalo prestati pušiti, dok je u ovom istraživanju to pokušalo nešto manje, odnosno njih 51.56%.

Dodatnom analizom se nastojalo utvrditi i najučestalije navođene razloge započinjanja pušenja te u kojim situacijama pušači najviše konzumiraju cigarete. Razlozi započinjanja pušenja kod većine su znatiželja i radoznalost (34.38%), društvo (29.69%), te nešto manji broj pušača počinje s navikom zbog emocionalne samoregulacije (15.63%). Ispitanici puše, više nego što to uobičajeno čine, u izlasku s društvom i na zabavama (40.62%), a nešto manji broj kada su nervozni, ljuti, u brizi, dosadi ili stresu (37,51%), dakle opet se pušenje koristi kao oblik emocionalne samoregulacije.

U pogledu duhanskog dima iz okoliša, 82.8% preferiraju zabranu pušenja u zatvorenim javnim mjestima, u ovom istraživanju to preferira njih 82.05%.

Nadalje, prema podacima GYTS (2016) 53.9% roditelja adolescenata puše, a od onih roditelja koji puše njih 60.9% ne izlazi vani kada želi zapaliti cigaretu, nego ostaje u zatvorenom prostoru kod kuće. U ovom istraživanju 56.41% roditelja puši, dok njih 78.8% ne izlazi vani kada puši kod kuće. Također, u ovom istraživanju dobiveno je da 67.18% roditelja (bar po mišljenju samih adolescenata) zna da njihov srednjoškolac puši cigarete.

Dodatnom analizom se htjelo vidjeti koliki postotak nastavnika i prijatelja srednjoškolaca puši cigarete. Njih 98.07% je navelo da barem jedan nastavnik puši cigarete,

a 70.5% viđa učitelje kako puše ispred škole, dok njih 61.54% ima najboljeg prijatelja/icu koji puše.

Drugi problem provedenog istraživanja bio je utvrditi postoji li razlika u optimističnoj pristranosti srednjoškolaca s obzirom na (ne)pušenje cigareta. Utvrđena je značajna razlika između pušača i nepušača u dijelu tvrdnji koje su se odnosile na aspekt smrtnosti, na način da su pušači pokazali veći stupanj optimistične pristranosti u odnosu na nepušače (Tablica 4; Slika 1 i Slika 2). Međutim, nije utvrđena statistički značajna razlika između pušača i nepušača u dijelu tvrdnji koje su se odnosile na aspekt percepcije ovisnosti (Tablica 4; Slika 3 i Slika 4).

Razlozi ovakvih nalaza se mogu tražiti, između ostaloga, još u Elkindovoj teoriji adolescentskog egocentrizma (1985, prema Lapsley, Aalsma i Halpern-Felsher, 2005). Autor spominje u svojoj teoriji i fenomen diferencijacijske pogreške koja se javlja kao rezultat tranzicije adolescenta u stadij formalnih operacija. Posljedica te kognitivne pogreške je i fenomen osobne bajke, konkretno, adolescent loše razlučuje jedinstvene pojave od univerzalnih, te smatra da su iskustva i događaji koje on doživljava posebni, neponovljivi i samo se njemu događaju te ga stoga nitko ne može razumjeti. U tom smjeru ide i razmišljanje adolescenta o posljedicama pušenja, dakle vjerojatno smatra da je njegovo iskustvo pušenja jedinstveno i da ono neće imati štetne posljedice na njega kao što će imati na druge (Arnett, 2000; Ben-Zur, 2003; Lapsley i sur., 2005). Uz navedeni fenomen veže se i osjećaj neranjivosti, vjerovanje adolescenta da u kakvo god se ponašanje uključi i što god radio ništa loše ili štetno mu se ne može dogoditi, pa tako kad je riječ o pušačima, oni procjenjuju manje vjerojatnim da će oboljeti od bolesti vezane uz pušenje, ako dugoročno konzumiraju cigarete u odnosu na nepušače.

U žaru trenutka i u nepoznatim situacijama, kad donošenje dobre odluke znači inhibiranje ponašanja od kojeg se „osjećaju dobro“ kao što je pušenje, adolescenti će, češće nego odrasli, naglašavati kratkoročne (zabava, izlasci, vršnjačko prihvaćanje) pred dugoročnim ciljevima (kao što briga za dobrobit zdravlja). A, kad se upuste u rizično ponašanje kao što je pušenje i ne dožive negativne posljedice (neposredno), oni procjenjuju prednosti tog ponašanja većima, a rizike manjima nego njihovi vršnjaci koji nisu pokušali pušiti (Berk, 2015).

Postavlja se i pitanje, postoje li određene individualne razlike u stupnju neranjivosti kod onih koji puše i ne puše cigarete. Autori Lapsley i sur. (2005) faktorskom analizom

ekstrahirali su tri faktora neranjivosti. To su generalna neranjivost, interpersonalna neranjivost, a u slučaju ovisnosti o cigaretama riječ je o faktoru „opasne“ neranjivosti koji je vjerojatno izraženiji kod pušača. Također, prema modelu prototipova/spremnosti na rizična ponašanja (Kalebić Maglica, 2010) adolescenti koji puše vjerojatno imaju veću spremnost na rizično ponašanje pušenja odnosno otvoreniji su prema njemu. Nadalje, pretpostavka modela jest da postoji i svojevrsna ambivalencija kad je riječ o započinjanju navike; moguće je da su pušačima ona u nešto većoj mjeri primamljiva i uzbudljiva, dok su nepušačima nešto više zastrašujuća zbog mogućih rizika (Arnett, 2000; Kalebić Maglica, 2010).

Moguće objašnjenje ne dobivanja značajnih razlika između pušača i nepušača u aspektu percepcije ovisnosti (Tablica 4; Slika 3 i 4) jest taj da percepcija sebe kao mogućeg ovisnika ne predstavlja toliku prijetnju selfu pušača kao što to čine dugoročni štetni i opasni ishodi konzumacije kao što su bolest i smrt. S druge strane, i nepušači možda percipiraju da bi u slučaju da počnu konzumirati cigarete imali kontrolu nad svojim ponašanjem i da bi mogli prestati kada bi to htjeli. Ovomu valja pridodati i nalaz dobiven u ovom istraživanju o poduzorku srednjoškolaca (N=16) koji su se deklarirali kao nepušači, ali su pokazivali u odgovorima na upitniku u istraživanju da puše; takozvani „rekreativni“ pušači koji vjerojatno smatraju da je ponašanje pušenja pod njihovom kontrolom (Arnett, 2000; Masiero i sur., 2015).

Nadalje, nije utvrđena značajna povezanost u zadovoljstvu životom između pušača i nepušača (Tablica 5). Moguće objašnjenje jest da je zadovoljstvo životom između ostaloga u ovom periodu razvoja ovisno o psihosocijalnim varijablama kao što su topli, podržavajući odnosi s barem jednim roditeljem i bliski odnosi s prijateljima (Raboteg-Šarić i sur., 2009). Istraživanjima je utvrđeno da adolescenti imaju tendenciju razvijati stavove i ponašanja vezana uz pušenje slične onima njihovih bliskih prijatelja (Flay, Hu, Siddiqui i Day, 1994; Unger, Rohrbach, Howard-Pitney, Ritt-Olson i Mouttapa, 2001). Te varijable vršnjačkog utjecaja uključuju stavove o percipiranim društvenim posljedicama pušenja (npr. pozitivne reakcije od prijatelja) i subjektivne norme (izloženost pušačima i nuđenje cigareta). Te varijable mogu povećati adolescentovu spremnost na pušenje u budućnosti što znači da su spremniji eksperimentirati s cigaretama i obrnuto. Ako je adolescent pripadnik neke vršnjačke skupine kojoj se on želi prilagoditi za njegovo zadovoljstvo životom je važno da je socijalno prihvaćen i integriran u vršnjačku skupinu. Dakle, ako je on u takvoj skupini

gdje se konzumiraju cigarete, njegovo započinjanje pušenja je u skladu sa vršnjačkom skupinom ili grupom, prema tome nema razlog da njegovo zadovoljstvo životom bude niže (kao i oni koji ne puše oni se vjerojatno druže sa vršnjacima koji ne puše). Dodatnom analizom (Slika 5; Tablica 6) se pokazalo da srednjoškolci koji puše cigarete imaju također i više prijatelja koji puše, dok nepušači imaju nešto više prijatelja koji ne puše (Unger i sur., 2001; Berk, 2015).

Potencijalni nedostatak ovog istraživanja temelji se na činjenici da se rezultati temelje isključivo na samoprocjenama sudionika koje mogu biti pod utjecajem različitih pristranosti ili nemogućnosti pojedinca da adekvatno procijeni svoje misli, osjećaje te ponašanje (Petz, Kolesarić i Ivanec, 2012).

Kao preporuka za buduća istraživanja, bilo bi zanimljivo provjeriti dobiveni poduzorak adolescenata koji su se deklarirali kao nepušači, a ujedno su odgovarali na pitanja u istraživanju namijenjena isključivo pušačima. Ta skupina adolescenata bi vjerojatno bila važna i uzimajući u obzir intervencije i konstruiranje preventivnih programa namijenjenih njima, ali i cjelokupnoj populaciji adolescenata s ciljem sprječavanja ovisnosti o pušenju.

6. ZAKLJUČCI

1. Oko 41% srednjoškolaca se deklariralo kao pušačima, a najveći broj njih je počeo pušiti između 11 i 14 godine. Utvrđeno je da 61% maloljetnih pušača nije spriječeno u kupovini cigareta zbog svoje dobi, dok je 95.31% njih izjavilo kako puši do 20 cigareta dnevno. Pokušalo je prestati pušiti njih 51.56%. Kad je riječ o duhanskom dimu iz okoline, 82.05% preferiraju zabranu pušenja u zatvorenim javnim mjestima. Nadalje, 56.41% roditelja adolescenata puši, a od onih roditelja koji puše njih 78.8% ne izlazi vani kada želi pušiti.
2. Pušači su pokazali značajno viši stupanj optimistične pristranosti u odnosu na nepušače kad je riječ o aspektu smrtnosti, međutim nije utvrđena značajna razlika u aspektu percepcije ovisnosti između pušača i nepušača.
3. Nije dobivena značajna povezanost zadovoljstva životom i pušenja kod srednjoškolaca.

7. LITERATURA

Aalsma, M., Lapsley, D.K. i Flannery, D. (2006). Narcissism, personal fables, and adolescent adjustment. *Psychology in the Schools*. 43, 481-491.

- Arnett, J.J. (2000). Optimistic bias in adolescent and adult smokers and nonsmokers. *Addictive Behaviors*, 25(4), 625-632.
- Ben-Zur, H. (2003). Happy adolescents: The link between subjective well-being, internal resources, and parental factors, *Journal of Youth and Adolescence*, 32(2), 67-79.
- Berk, L. E. (2015). *Dječja psihologija*, Osmo izdanje. Zagreb: Naklada Slap.
- Blažić-Čop, N. i Đorđević, V. (2000). *I vi možete prestati pušiti*. Zagreb: Genesis.
- Capak, K. (2017). Svjetsko istraživanje o uporabi duhana u mladima, preuzeto 18.08.2017. s https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2017/05/GYTS_HZJZ_WEB_000.pdf.
- Cohn, L.D., Macfarlane, S., Yanez, C. i Imai, W.K. (1995). Risk-perception: Difference between adolescents and adults. *Health Psychology*, 14, 217-222.
- Demo, D. H., Acock, A. C. (1996). Family structure, family process, and adolescent well-being. *Journal of Research on Adolescence*, 6(4), 457-488.
- Funk, B. A., Huebner, E. S. i Valois, R. F. (2006). Reliability and validity of a brief life satisfaction scale with a high school sample. *Journal of Happiness Studies*, 7(1), 41-54.
- Gamulin, S., Marušić, M. i Kovač, Z. (2011). *Patofiziologija*, Sedmo izdanje. Zagreb: Medicinska naklada.
- Gibbons, F.X., Gerrard, M., Vande Lune, L.S., Willis, T.A., Brody, G. i Conger, R.D. (2004). Context and cognitions: Environmental risk, social influence and adolescent substance use. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30, 1048-1061.
- Grant, N., Wardle, J. i Steptoe, A. (2009). The Relationship Between Life Satisfaction and Health Behavior: A Cross-cultural Analysis of Young Adults. *International Journal of Behavioral Medicine*, 16(3), 259-268.

- Huebner, E. S., Valois, R. F., Paxton, R. J. i Drane, J. W. (2005). Middle school student's perceptions of quality of life, *Journal of Happiness Studies*, 6(1), 15-24.
- Hu, F.B., Flay, B. R., Hedeker, D., Siddiqui, O. i Day, L. E. (1995). The Influences of Friends' and Parental Smoking on Adolescent Smoking Behavior: The Effects of Time and Prior Smoking. *Journal of Applied Social Psychology*, 25(22), 2018-2047.
- Kalebić Maglica, B. (2010). Teorijski pristupi u ispitivanju rizičnih zdravstvenih ponašanja. *Psihologijske teme*, 19(1), 71-102.
- Kosravi, A., Mohammadpoorasl, A., Holakouie-Naieni, K., Mahmoodi, M. Akbar Posuyan, A. i Mansournia, M. (2016). Causal Effect of Self-esteem on Cigarette Smoking Stages in Adolescents: Coarsened Exact Matching in a Longitudinal Study, *Osong Public and Health Research Perspectives*, 7(6), 341-345.
- Khosravi, A., Mohammadpoorasl, A., Naieni, K., Mahmoodi, M. , Pouyan, A. i AliMansournia, M. (2016). Causal Effect of Self-esteem on Cigarette Smoking Stages in Adolescents: Coarsened Exact Matching in a Longitudinal Study. *Osong Public Health and Research Perspectives*, 7(6), 341-345.
- Lacković-Grgin, K. i Čubela-Adorić, V. (2006). *Odabrane teme iz psihologije odraslih*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Lapsley, D. K. (2005). *Invulnerability and Risk Behavior in Early Adolescence*, preuzeto 21.08.2017. s https://maplab.nd.edu/assets/224471/lapsley_aalsmas_halpern_felsher_2005_invulnerability_and_risk_behavior.pdf.
- Masiero, M., Lucchiari, C. i Pravettoni, G. (2015). Personal Fable: Optimistic Bias in Cigarette Smokers. *International Journal of High Risk Behaviors and Addiction*,

4(1),334-338.

Penezić, Z. (1996). Zadovoljstvo životom-provjera konstrukta. Diplomski rad, Filozofski fakultet u Zadru.

Penezić, Z. (2006). Zadovoljstvo životom u adolescentnoj i odrasloj dobi. Društvena istraživanja, 15, 4-5, 643-669.

Petz, B., Kolesarić, V. i Ivanec, D. (2012). Petzova statistika. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Piper, M.E., Kenford, S., Fiore, M.C. i Baker, T.B. (2012). Smoking cessation and quality of life: changes in life satisfaction over 3 years following a quit attempt. *Annals of Behavioral Medicine*, 43(2), 262-270.

Raboteg-Šarić, Z., Brajša-Žganec, A. i Šakić, M. (2009). Life satisfaction in adolescents: The effects of perceived family economic status, self-esteem and quality of family and peer relationships. *Društvena istraživanja*, 18(3), 547-564.

Racic, M., Tanovic, S., Joksimovic, V.R, Joksimovic, B.N. i Ristic, S. (2015). Prevalence and determinants of smoking initiation among school students in Bosnia and Herzegovina. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*, 27(4), 397-403.

Renner, B., Knoll, N. i Schwarzer, R. (2000). Age and Body Make a Difference in Optimistic Health Beliefs and Nutrition Behaviors. *International Journal of Behavioral Medicine*, 7(2), 143-159.

Saari, A. J., Kentala, J. i Mattila, K. (2015). Weaker Self-Esteem in Adolescence Predicts Smoking. *BioMed Research International*, 6, 1-5.

Spijkerman, R., van den Eijnden, R.J.J.M. i Engels, R.C.M.E. (2005). Self-comparison processes, prototypes and smoking onset among early adolescents. *Preventive*

Medicine, 40, 785-794.

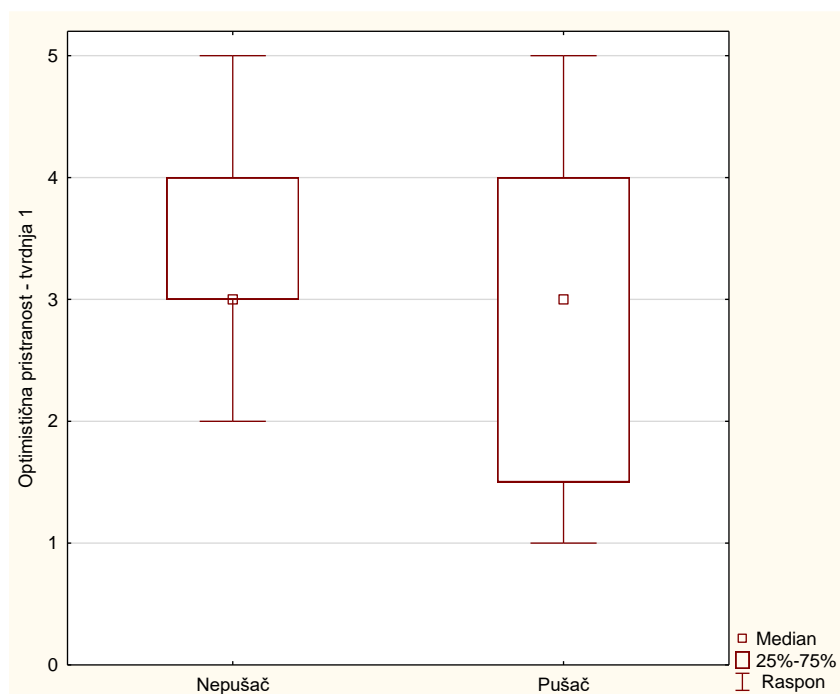
Tanner, R.J. i Carlson, K.A. (2009). Unrealistically optimistic consumers: A selective hypothesis testing account. *Consumer Research*, 35, 810-822.

Unger, J.B., Rohrbach, L.A., Howard-Pitney, B., Ritt-Olson, A. i Mouttapa, M. (2001). Peer influences and susceptibility to smoking among California adolescents. *Substance Use and Misuse*, 35(5), 551-571.

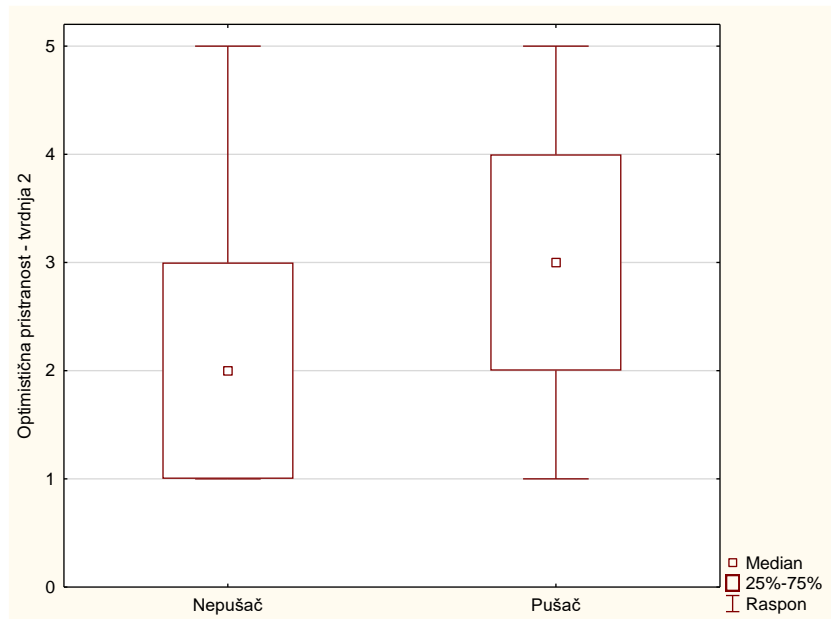
Weinstein, N. D. (1999). Accuracy of smokers' risk perceptins. *Nicotine and Tobacco Research*, 1, 123-130.

Zullig, K.J., Valois, R.F., Huebner, E.S., Oeltmann, J.E. i Drane, J. W. (2001). Relationship between perceived life satisfaction and adolescents' substance abuse. *Journal of Adolescent Health*, 29(4), 279-288.

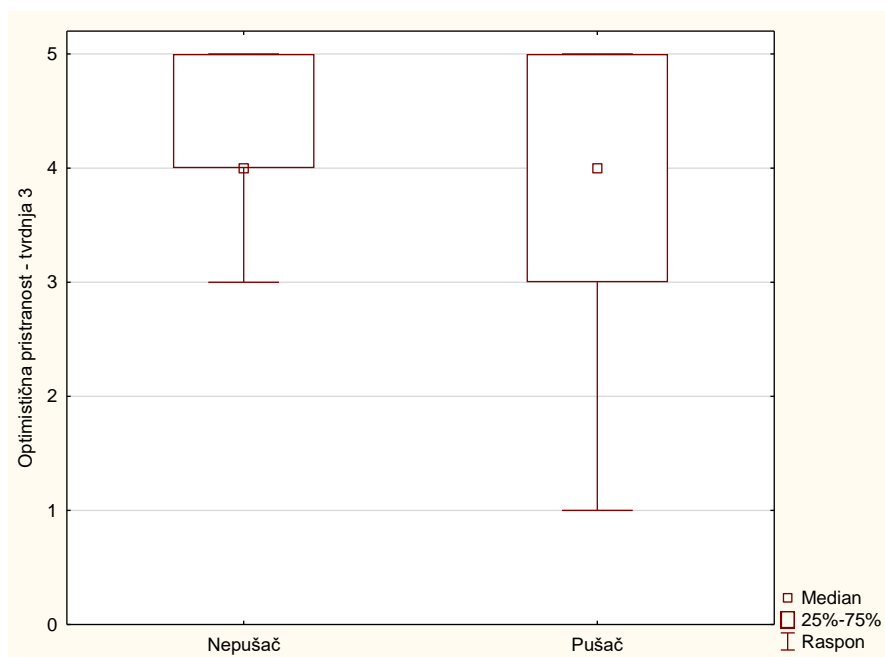
PRILOZI

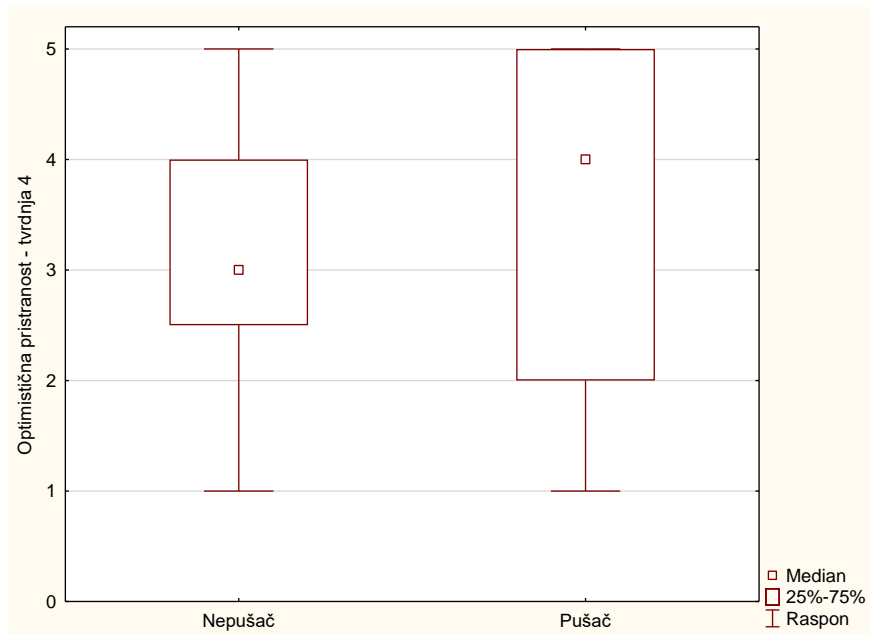
Slika 1. Prosječni rezultati pušača i nepušača na tvrdnji 1 optimistične pristranosti.

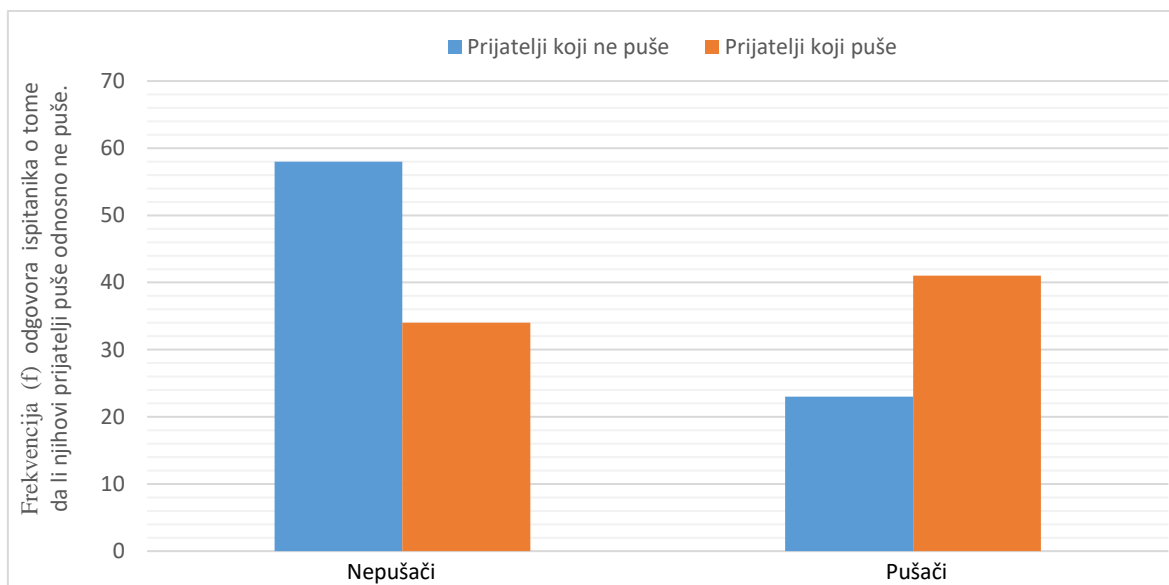
Slika 2. Prosječni rezultati pušača i nepušača na tvrdnji 2 optimistične pristranosti.

Slika 3. Prosječni rezultati pušača i nepušača na tvrdnji 3 optimistične pristranosti.

Slika 4. Prosječni rezultati pušača i nepušača na tvrdnji 4 optimistične pristranosti.

Slika 5. Prikaz frekvencije odovora ispitanika o tome puše li njihovi (najbolji) prijatelji ili ne. (N=156)

Tablica 6.. Rezultati hi kvadrat testa korištenog u svrhu izračunavanja razlika u broju prijatelja (ne)pušača koji puše odnosno ne puše cigarete.

PUŠENJE ISPITANIKA	PRIJATELJI KOJI PUŠE ODNOSNO NE PUŠE		
		PUŠAČI	NEPUŠAČI
	PUŠAČ	58	34
NEPUŠAČ	23	41	

$\chi^2=10.05,$
df=1, p=.00

